

УДК 316.462; 323.22/.28

А.Зоткін,
кандидат соціологічних наук

СТАВЛЕННЯ ДО ІНСТИТУТУ РЕГІОНАЛЬНИХ АВТОНОМІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано ставлення населення до перспектив децентралізації державної влади в Україні. Простежено динаміку ставлення громадян до моделей унітарного та федерального адміністративного устрою держави. Сконцентровано увагу на регіональних відмінностях громадської думки щодо цієї проблеми.

В статье проанализировано отношение населения к перспективам децентрализации государственной власти в Украине. Прослежена динамика отношения граждан к моделям унитарного и федерального административного устройства государства. Сконцентрировано внимание на региональных отличиях общественного мнения по этой проблеме.

The paper analyzes attitudes of Ukraine's population towards decentralization of the state power in Ukraine. The author has traced the dynamics in attitudes of the Ukrainian citizens towards the models of unitary and federal administrative system of the state. Attention is focused on regional differences in public opinion on this issue.

Ключові слова: державна влада, децентралізація, автономія.
Ключевые слова: государственная власть, децентрализация, автономия.

Keywords: state power, decentralization, autonomy.

Наші попередні дослідження щодо проблем децентралізації державної влади й ставлення громадян до інститутів регіональних автономій припадали на періоди порів-

няно стабільного й благополучного розвитку країни та мали за мету пошук суспільних сил та факторів, що підштовхували б до розвитку країни знизу [1; 2]. Автономізація регіонів шляхом надання їм більших повноважень зазвичай має цілком раціональний характер з чітким бюджетно-економічним обґрунтуванням, розвитком місцевої інфраструктури власними зусиллями регіональних громад, ефективним використанням переваг географічного положення регіону (у програмах міжрегіонального співробітництва з іншими країнами), стимулюванням культурного розмаїття країни тощо. Однак намагання політичними силами відформатувати українське суспільство за єдиним стандартом без урахування специфіки історичного й культурного розвитку окремих його складових нівелювало будь-які прагнення до різноманітності, убачаючи в них загрози національній безпеці. В Україні до термінів “автономізм”, “федералізація”, “регіоналізм” у політичному дискурсі протягом двох десятиліть прив’язувалися негативні ознаки. Внаслідок цього в громадській думці сформувалося деформоване ставлення до проблеми децентралізації державної влади та інституту регіональних автономій. Як уже доводилося у наших попередніх статтях, автономістські інтереси частини українського суспільства у період до 2013 р. мали риси не стільки усвідомленого політичного інтересу для досягнення певних цілей за допомогою механізмів інститутів автономної влади, скільки прояв реакції самозахисту в умовах невдоволеності від невирішеності питань своєї культурно-цивілізаційної самоідентифікації. Інтереси різних регіональних спільнот щодо адміністративно-територіального устрою залежали від наявної політичної кон’юнктури. Збільшення умовної групи “автономістів” можна було спостерігати як на Сході (у 2009 р. під час президентства В.Ющенка), так і на Заході країни (у 2013 р. під час президентства В.Януковича).

Криза, що охопила Україну у 2014 р., призвела не тільки до змін політичної й адміністративно-територіальної конфігурації, а й до серйозних змін у соціально-психологічних

установах громадян України. Наразі можна тільки припускати те, який характер, сталість та силу вони мають. Утім, факт поєднання сфери почуттів, переживань, емоцій із конкретними подіями (а в Україні вони мали трагічний характер), закріплення їх у конкретних діях дає змогу припускати, що це може мати довгострокові наслідки для українського суспільства у тих чи інших формах.

У межах проблематики нашого дослідження можна бачити, що умовна група автономістів залишилася практично незмінною порівняно з показниками 2009 та 2013 рр. (табл. 1). Вона коливається у межах 12–13%. Умовна група “унітаристів”, навпаки, помітно збільшилася. Якщо у 2009 р. вона становила 48,2% опитаних, у 2013 р. – 53,6%, то у 2014 р. – уже 62,4% (тобто за досліджуваний період сегмент “унітаристів” зріс на 24%). Група респондентів, яким було складно одностайно відповісти на поставлене запитання, у зазначені роки коливалася у діапазоні 16,8 – 18,5%, тобто зміни були незначні. Проте можна спостерігати помітне зменшення тих, хто відзначав байдужість до питання адміністративно-територіального устрою України та конфігурації моделі взаємовідносин між центром та регіонами. Якщо у 2009 р. таку відповідь дали 15,1%

Таблиця 1

Ставлення громадян України до перспектив набуття областями їх проживання статусу автономії, 2009–2014 рр. (%)

	2009	2013	2014
Так, хотів би, щоб область, у якій я проживаю, окремо набула статусу автономії	5,0	5,2	5,7
Так, хотів би, щоб область, у якій я проживаю, набула статусу автономії спільно з однією чи кількома сусідніми областями	9,5	7,5	7,7
Ні, не хотів би, щоб область, у якій я проживаю, окремо чи спільно із сусідніми областями набула статусу автономії	48,2	53,6	62,4
Я проживаю в автономному утворенні (АРК)	3,8	4,4	-
Важко відповісти	18,5	16,8	17,3
Мені це байдуже	15,1	12,5	6,9

респондентів, у 2013 р. – 12,5%, то у 2014 р. – лише 6,9%. Таким чином, збільшення умовної групи “унітаристів” відбулося передусім за рахунок зменшення умовної групи “байдужих”. При цьому ж можна констатувати, що проблема адміністративно-територіального устрою країни тепер стала мати свою значущість (за тих чи інших обставин) для майже кожного громадянина.

Більш рельєфно зміни ставлення громадян України до інституту регіональних автономій може продемонструвати регіональний розріз показників відповідей на поставлене запитання. При цьому слід зазначити, що в опитуванні 2014 р. не брали участі мешканці Криму. Також у окрему групу виділені респонденти, що проживають на Донбасі (Донецька та Луганська області). На нашу думку, результати відповідей мешканців Донбасу, які опитувалися в умовах воєнного стану та специфічного для війни соціально-психологічного тла, який їм довелося пережити, не можуть дати цілком об’єктивної картини. Втім, можемо помітити певні тенденції.

Порівнюючи результати відповідей 2014 р. (див. *табл. 2*) з показниками попередніх років у регіональному розрізі (які були докладно викладені у нашій попередній статті [2]), можемо зазначити, що в Західному регіоні після сплеску інтересу до автономізму у 2013 р. (16,8%) наразі можна спостерігати помітне зменшення умовної групи “автономістів” (6,4%). У Центрі рівень інтересу до можливостей отримання статусу автономій протягом усього дослідження (2009–2014 рр.) мав незначні показники (від 4,4% у 2009 р. до 6,1% у 2014 р.). У 2014 р. вдвічі зменшився сегмент “автономістів” на Півдні (5,6%), який у попередні роки мав стабільний показник у 11%.

Певні зміни можна спостерігати й у сегменті “унітаристів” по регіонах країни. У західних, центральних та південних областях у 2014 р. відбулося зростання підтримки ідеї про унітарний устрій держави. Зростання сегменту “унітаристів” цього року пододало відсотковий бар’єр у дві третини респондентів, опитаних на Півдні (69,0%) та

Таблиця 2

**Ставлення громадян України до перспектив набуття
областей їх проживання статусу автономій:
регіональний розподіл, 2014 р. (%)**

	<i>Захід</i>	<i>Центр</i>	<i>Південь</i>	<i>Схід</i>	<i>Донбас</i>	<i>Загалом</i>
Так, хотів би, щоб область, у якій я проживаю, окремо набула статусу автономії	5,2	1,0	3,0	10,1	15,3	5,7
Так, хотів би, щоб область, у якій я проживаю, набула статусу автономії спільно з однією чи кількома сусідніми областями	1,2	5,1	2,6	4,7	29,5	7,7
Ні, не хотів би, щоб область, в якій я проживаю, окремо чи спільно із сусідніми областями набула статусу автономії	72,2	76,4	69,0	55,4	19,6	62,4
Важко відповісти	18,0	13,6	16,2	21,6	21,4	17,3
Мені це байдуже	3,5	3,8	9,2	8,3	14,2	6,9
Загалом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

на Заході (72,2%). У центральних областях підтримка унітарного устрою держави зросла майже на 20% (з 58,0% у 2013 р. до 76,4% у 2014 р.).

Окремому аналізу підлягають східні області України. В попередні роки показники відповідей респондентів цих областей інтегрувалися нами в єдиний макрорегіон “Схід”. Низка обставин зумовила необхідність виокремлення з цього року Донецької та Луганської областей у регіон “Донбас” (у регіон “Схід” тепер входять Харківська та Дніпропетровська області). Посилаючись на результати наших попередніх досліджень, нагадаємо, що ставлення мешканців східних областей до перспектив автономізації також не мало стабільних показників. У 2009 р. під час президентства В.Ющенка третина респондентів Сходу (33,9%) дала відповідь про підтримання ідеї отримання областями їх проживання статусу автономії у тій чи іншій

формі. При цьому сегмент “автономістів”, що підтримали ідею автономії, спільно з однією чи кількома сусідніми областями (22,4%), вдвічі перевищував групу “автономістів”, що бажала для своєї області статус автономії окремо (11,5%). У цей період автономістські інтереси були найбільше поширені в Донецькій (48,5%), Луганській (47,0%) та Харківській (27,6%) областях. “Унітаристи” у 2009 р. мали показник 32,6% усіх опитаних у цьому макрореєні. Значною була й група тих респондентів, хто не визначився з відповіддю (21,3%). Байдуже ставлення до автономізації областей їх проживання зазначили 12,1% опитаних.

У 2013 р. під час президентства В.Януковича баланс громадської думки мешканців східних областей помітно змістився на користь унітарного устрою держави (40,2%), тоді як сегмент “автономістів” зменшився більш ніж на 10% (до 21,8%). Показники тих, хто не визначився з відповіддю (24,9%), та “байдужих” (13,1%) залишилися практично на тому ж рівні, що й у 2009 р.

Виходячи з нашої гіпотези, висловленої в 2009 р. та обґрунтованої на показниках відповідей респондентів у 2013 р., констатуємо, що зміна політичної ситуації в країні зумовила й зміни у розстановці пріоритетів і самій конфігурації політичних інтересів регіональних спільнот. Наочно це продемонструвала реакція мешканців Донбасу, які наразі висловлюють прагнення виокремлення регіону в автономне адміністративно-політичне утворення. Так, ідея отримання статусу автономії областями Донбасу була підтримана 44,8% їх мешканців. Також можна бачити, що ідея формування автономії спільно з однією чи кількома сусідніми областями є більше затребуваною – кількість її прихильників (29,5%) майже вдвічі перевищує групу тих респондентів, які виступають за конфігурацію самостійної або окремої автономії (15,3%). Водночас модель унітарного адміністративно-територіального устрою держави підтримується лише 19,6% мешканців Донбасу. Більш високий рівень доцентрових прагнень можна спостерігати у сусідніх з Донбасом областях – Харківській

та Дніпропетровській. Їх середній показник підтримки унітарного устрою держави становить 55,4%. Тоді як середній показник результатів відповідей мешканців цих областей щодо бажання отримати статус автономії (14,8%) не відображає внутрішніх розбіжностей. Якщо у Дніпропетровській області ідею автономізму підтримали лише 5,4% респондентів, то у Харківській області цей показник становить майже чверть опитаних (25,6%). При цьому ж серед харківських “автономістів” більш популярна ідея набуття окремої автономії (її підтримали 17,8% опитаних), ніж разом з однією чи кількома сусідніми областями (7,8% респондентів). Також серед відповідей мешканців і Донбасу, і Сходу можна відзначити найбільший рівень (порівняно з іншими регіонами України) неоднозначних відповідей. Втім, беручи до уваги умови внутрішньополітичної кризи, в якій опинилася Україна у 2014 р., можемо припускати, що такі неоднозначні відповіді можуть бути механізмом уникнення респондентом необхідності давати відповіді на “незручні” запитання, приховування його справжньої точки зору.

Загальна конфігурація ставлення громадян України до перспектив децентралізації держави відтворюється й у результатах відповідей на пряме запитання, що ставило респондентів перед вибором унітарного чи федеративного адміністративно-політичного устрою держави (*Як Ви вважаєте, Україна має бути єдиною унітарною країною чи федерацією окремих регіонів?*).

Як можна бачити з результатів відповідей, відображених у таблиці 3, для більшості українського суспільства характерний вибір саме унітаристської моделі державного устрою. Середній показник вибору унітарної моделі загалом по країні дорівнює 71,0%, що навіть вище за показник відмови від надання статусу автономії області проживання респондентів (62,4%). Показник вибору федералістської моделі (11,8%) є близьким до показників підтримки ідеї надання областям статусу автономії (13,4%). Таким чином, зіставлення результатів відповідей на запитання про модель адміністративно-територіального устрою України та

Таблиця 3

Вибір громадянами моделі адміністративно-територіального устрою України: регіональний розподіл, 2014 р. (%)

	<i>Захід</i>	<i>Центр</i>	<i>Південь</i>	<i>Схід</i>	<i>Донбас</i>	<i>Загалом</i>
Єдина унітарна країна	87,0	83,0	72,0	70,0	24,6	71,0
Федерація регіонів	1,2	4,3	7,7	14,1	43,1	11,8
Інші варіанти	0,3	0,0	1,8	0,4	1,1	0,6
Важко сказати	11,6	12,6	18,5	15,5	31,3	16,7
Загалом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

щодо перспектив автономізації областей дають змогу говорити про їх відносну достовірність. Втім, регіональний розподіл результатів відповідей на це запитання дає підстави констатувати відсутність в Україні громадянського консенсусу стосовно її подальшого устрою. Якщо на Заході та у Центрі можемо бачити найвищий рівень підтримки унітарної моделі (87,0 та 83,0% відповідно), то на Півдні й на Сході він зменшується (72,0 та 70,0% відповідно), а на Донбасі помітно поступається федералістським настроям. Також можна помітити, що саме у східних, південних областях та особливо на Донбасі найвищий показник тих, хто зазначив, що йому важко відповісти на поставлене запитання. Враховуючи те, що під час аналізу відповідей на запитання щодо автономії ми спостерігали помітне зменшення сегменту “байдужих”, можемо припускати, що проблема адміністративно-територіального устрою України та взаємовідносин між центром та регіонами набула певної значущості для переважної більшості громадян. Беручи до уваги значне ускладнення взаємовідносин між громадянами та владою, можемо ще раз припустити, що за неоднозначними відповідями (“важко сказати” і т.п.) може бути не тільки вагання перед вибором або некомпетентність у цій сфері, а й замовчування своєї справжньої точки зору.

Загалом можемо констатувати, що українське суспільство у 2014 р. в переважній масі продемонструвало до-

центрові прагнення та тяжіння до унітаристської моделі адміністративно-територіального устрою країни. Аналіз результатів відповідей на близькі до цієї проблематики запитання (наприклад, щодо призначення або виборів керівників обласних органів влади) дають підстави говорити про неоднозначність ставлення до перспектив децентралізації державної влади, що було докладно простежено у наших попередніх роботах. Таким чином, у ставленні громадян України щодо досліджуваної проблеми збереглися тенденції, характерні для попередніх років, водночас додалися нові чинники, які суттєво змінили внутрішні акценти взаємовідносин між центром та регіонами. Зокрема, це можна спостерігати на прикладі громадської думки мешканців Донбасу, ситуація в якому потребує більш ретельного аналізу та уваги.

Література

1. *Зоткін А.* Автономизм в Украине как механизм реализации политических интересов / А.Зоткин // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2010. – №3. – С. 84–110.
2. *Зоткін А.* Тенденції автономізму та унітаризму в українському суспільстві (2009–2013 рр.) / А.Зоткін // Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – С. 89–97.